

И. Е. Ворожейкин.

Соревнование: от прошлого к настоящему.
М.: Сов. Россия, 1990.— 224 с.

Нині все рідше й рідше у мовному обігу на всіх рівнях — від побутового до засобів масової інформації — зустрічається термін «змагання». Однією, мабуть, з найголовніших причин цього є те, що у нашій свідомості він існує не сам по собі, а лише у поєднанні з визначенням «соціалістичне». До цього змагання зараз ставлення якщо не негативне, то іронічне. В суспільній свідомості воно асоціюється нині переважно не з трудовою наснагою і підвищенням продуктивності праці, а з позазаконним примусом — могутнім важелем не стільки розв'язання, скільки заплутування економічних проблем за умов командно-бюрократичної системи, яка понад 70 років видавала себе за соціалістичну. Відмовляючись від такого «соціалізму», ми зараз безжалісно відкидаємо всю його атрибутику, все, що з ним пов'язане, немов би об'єктивні процеси і тенденції загальнолюдського змісту були вилучені з нашого суспільства зовсім. Найкращий доказ, що це не так — нинішня перебудова, повернення до одвічних цінностей, серед яких трудова діяльність — на одному з перших місць.

А де праця, там і змагання — споконвічна категорія, явище таке ж стародавнє, як і саме людство. Прагнення до першості, вдосконалення своєї діяльності внутрішньо іманентне людині, як суспільній істоті. Отже, змагання, як відносини між людьми з приводу успіхів у трудовій діяльності, властиве будь-якому суспільному устрою. Воно змінює відповідно до тієї чи іншої суспільно-економічної формації лише свою історичну форму, зберігаючи сутність, яка, звичайно, теж модифікується залежно від форми.

Про все це нагадує рецензована книга, присвячена аналізу історичного генезису змагальних відносин між людьми від первісного суспільства до сьогодення. Вже сама постановка проблеми свідчить про те, що перед нами не черговий кон'юнктурний витвір «про змагання», а глибоке історико-філософське дослідження, вперше здійснене в радянській, якщо не світовій, історіографії. Існує чимало праць про змагання за капіталізму, або конкуренцію, безліч розвідок про соціалістичне змагання, серед яких є, до речі, досить конструктивні, однак майже нічого не відомо про змагальні відносини у первісному, рабовласницькому та феодальному суспільствах. Тим більше бракує комплексного аналізу розвитку змагальних відносин протягом усієї історії людства. Першим кроком у цьому напрямі і є праця професора І. Є. Ворожейкіна, яка тим і заслуговує на увагу.

Особливо цікавим і новим у концептуальному відношенні є, на наш погляд, розділ книги, присвячений трудовій змагальності в стародавньому світі та середньовіччі. Аналізуючи всі доступні щодо цих періодів джерела, автор правомірно робить висновок про те, що змагальність починалася з прообщини, ставши одним з необхідних факторів прогресу в ту далеку епоху. В книзі вперше у науці докладно розглядаються та обґрунтовуються специфічні риси змагальних відносин за рабовласництва і феодалізму, доводиться їх роль як важеля суспільного розвитку.

На жаль, рівень новизни у постановці проблем та опануванні фактажу, заданих на початку монографічного дослідження, дещо знижується, коли йдеться про конкуренцію за капіталізму й змагання на соціалістичних засадах. Незважаючи на численні слушні зауваження, міркування та нові підходи, даний матеріал в цілому не виходить за межі усталених традиційних концепцій щодо цих питань. Конкуренція загалом розглядається як засіб капіталістичної експлуатації, а соцзмагання, незважаючи на всі його вади, які автор досить ретельно аналізує, — як явище прогресивне. Навряд чи на концептуальному рівні з цим можна повністю погодитися нині, коли капіталістична конкуренція щоденно доводить свої можливості щодо підвищення продуктивності праці й життєвого рівня, а соціалістичне змагання, таке, яке воно поки що є, навпаки, підтверджує свою неспроможність у розв'язанні цих проблем.

Осягнути неосяжне неможливо, але у книзі, що піднімає таку величезну проблему, як історичний генезис змагальних відносин, бажано було б хоч у самому загальному вигляді прослідкувати їх розвиток не лише в економічній, як це робиться здебільшого, а у політичній, соціальній, духовній галузях. Адже змагання там має не менше значення, ніж у галузі матеріального виробництва. Проте автор практично не торкається цього питання.

Під час подальшої розробки даної теми, в якій І. Є. Ворожейкін, безперечно, є піонером, можна побажати йому розширити своє дослідження з урахуванням всезагального характеру змагання і поглибити його, маючи на увазі новітні тенденції у розвитку нашого суспільства, яке крокує до ринку, політичного плюралізму, соціального розшарування, тобто в тому напрямі, де раціональне управління змагальними відносинами набуває такого значення, коли від рівня їх пізнання, керування ними залежатиме без перебільшення сама доля країни і кожного з нас.

Ю. В. СИВОЛОБ (Київ)

Одержано 20.09.90.